

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

11-12

2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1302 sahifa, 5-dekabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent Arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna GF universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), dotsent
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Взаимодействие реального и финансового сектора экономики в современных условиях.....	12
Шарипов Конгратбай Авезимбетович, Зайнутдинова Умида Джалаловна	
Развитие исламских банковских продуктов в коммерческих банках.....	19
Иноятова Камола Фуркатовна	
Kreditlashda risklarni boshqarish usullaridan foydalanish.....	23
Abdullayeva Sharbat, Abdullayeva Nozima	
Korxonalarning tashqi iqtisodiy faoliyatdagi raqobatdoshligini ta'minlashda marketingdan foydalanish.....	29
Axmedov Ikrom Akramovich	
Hududlarda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning zamonaviy tahlili	36
Butaboyev Maxamadjon, Gaibnazarova Zumrat Talatovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari	41
Yavmutov Dilshod Shoyimardonkulovich	
Zamonaviy ekoshaharlar barpo etish va uni tatbiq etish zaruriyati.....	47
Zikrullayev Valixon G'aybullayevich	
Indian Festivals and Nature Conservation: Connecting People for Sustainability	52
Nigora Saidmuradova Aslamovna, Anil Kumar	
Financing clean energy projects in different ways.....	59
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli	
Теоретические основы развития социальной инфраструктуры.....	67
Алимова Муниса Юльчиевна	
O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlarining raqamli marketingdan foydalanish holati va rivojlanish tendensiyalari.....	71
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Aholiga bank xizmatlarini ko'rsatish tizimini takomillashtirish	81
Uskanov Eldor	
Investitsiya loyihalarini islom moliya instrumentlari orqali moliyalashtirish yo'llari	86
Haydarov O'ral Axmadovich	
"Yashil" iqtisodiyotga o'tishda esg omillar asosida investitsiya kiritishning o'rni va ahamiyati	93
Nosirov Egamqul Ismailovich	
"Enesses" MChJ da marketing muhitini tahlil qilish va takomillashtirish.....	100
Musyeva Shoirazimovna	
Использование информационных и коммуникационных технологий в совместных образовательных программах: проблемы и решения.....	107
Ташева Севара Равшановна	
Iqtisodiy globallashtirishning nazariy asoslari.....	111
Abduraxmonov Farhod Abdufarmonovich	
Sanoat korxonalari samaradorligini oshirishning nazariy-amaliy asoslari.....	117
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Fiskal siyosat va soliq to'lovchilar faoliyatini tartibga solishning nazariy masalalari	122
Isroilov Bohodir Ibragimovich, To'rayev Alijon Akmal o'g'li	
Bank daromadlarini oshirishda masofaviy bank xizmatlarini tutgan o'rni.....	128
Xudoyorov O. O.	
Elektron savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish	132
Po'latov Xudoyberdi O'ktamovich	
Ekonometrik modelashtirish asosida mavsumiylikning turistik mahsulotlar ishlab chiqarishga ta'sirini kamaytirish usullari.....	135
Xamzayeva Dildura Samarovna	
Yuridik shaxslar soliq yukining shakllanish omillari va uni optimallashtirish muammolari	141
Abduturopov Jasurbek Nozimjonovich	
Tadbirkorlik risklari tavsifi va tasniflashning nazariy masalalari	148
Bektemirov Abdumalikovich	
Urban farming.....	151
Ahmedova Ziyodahon Saydulloxon qizi, Askarov Hasanboy Holdorovich	
A Foreign Experience of Forming Small Business and Private Entrepreneurship Infrastructures (An Example of Usa).....	153
Kosimov Sardor Dilmurodovich, Akbarov Abdulkhamid Akmal ogli	

Principal Protected Notes on the credit rating of National Bank of Uzbekistan	159
Abdugʻaniyev Abdulaziz Alisher oʻgʻli	
Features and Challenges of Digital Transformations in the Service Sector	164
Kurbanova Maftuna Lazizovna	
Kichik biznes va tadbirkorlikning rivojlanishiga taʼsir etuvchi omillar.....	170
Kurbonov Jasurbek Pozilovich	
Jamoat transport tizimini raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanishning dolzarbligi.....	173
Kushakova Maʼmura Narimanovna	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	176
Nosirov Javlonbek Jamoliddin oʻgʻli, Raxmatov Ziyodullo Nosirovich	
Financing clean energy projects in different ways	179
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli	
Oʻzbekistonning mehnat migratsiyasidagi hamkorligi haqida baʼzi mulohazalar (Qozogʻiston va Rossiya misolida)	187
Azamatova Gulmira Bayirbekovna	
Assessment of management effectiveness in ensuring economic and financial stability	191
Akramova Aziza Abduvohidovna	
Международное сотрудничество Республики Узбекистан в сфере образования	196
Жамалова Гулнора Гуломовна, Айматова Фарида Хуразовна	
Oʻzbekistoning ekologik muammolariNI bartaraf etish va yashil iqtisodiyotga oʻtish yoʻnalishlari.....	202
Aliyev Azim Tolip oʻgʻli	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	205
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли	
Qashqadaryo viloyatida tabiiy resurslardan foydalanish istiqbollari	211
Xoʻjanova Gulshoda Otamurodovna	
Raqamli marketing strategiyalarining raqamli iqtisodiyotda isteʼmolchilar xulq-atvoriga taʼsirini tahlil qilish.....	214
Raxmatova Sitara Shuxratjon qizi	
Oʻzbekiston Respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini takomillashtirish.....	221
Xudayberganova Zarofat Zaxidovna	
Oʻzbekistonda kichik va oʻrta biznesni rivojlantirishda ichki va tashqi muhit.....	227
Saypullayev Ilhomjon Abduraxmonovich	
Buxgalteriya axborotining sifat tavsiflari	233
Raxmatova Shaxnoza Shukurovna	
Роль и значение логистики в развитии коммерческой деятельности торговых предприятий	240
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Uzum yetishtirishning tashkiliy-huquqiy munosabatlari va sohani rivojlantirish imkoniyatlari.....	245
Boltayev N. N.	
Tashqi savdo jarayonlarini tashkil qilishning nazariy uslubiy asoslari.....	249
Qurbonov A. U.	
Korxonalarda pul mablagʻlari auditini takomillashtirish yoʻllari.....	254
Karamatova Noiba Xusniddinovna	
Kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oʻziga xos xususiyatlari.....	259
Axmedov Oybek Turgunpulatovich	
Агротуризм как источник дополнительного дохода для фермеров в самаркандской области.....	263
Анваров Нодир Аллаёрович, Назарова Раъно Рустамовна	
Tijorat banklari faoliyatida islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari	272
Absamatov Askar Ergashovich	
Kichik biznes subyektlari faoliyatida mikromoliyaviy xizmatlar koʻrsatishning zamonaviy holati.....	277
Yusupov Abbosxon Aliyevich	
The Experience of The Japanese State in Increasing Investment Activity in Uzbekistan.....	285
Satoshi Sugahara, Ochilov Bobur	
Paxta-toʻqimachilik klasterlarida sotish baholarining tahlili.....	292
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna	
Tadbirkorlik subyektlari eksportida raqamli platformalardan foydalanish strategiyalari.....	297
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Tijorat banklarida xalqaro iqtisodiy sanksiyalar va eksportga taqiqlar bilan bogʻliq risklarni baholash va kamaytirish matritsasining metodologiyasi	304
Keldiyorov Shohruh Ilyos oʻgʻli	

Sotish jarayonlari hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida takomillashtirish.....	308
Eshmuradov Ulug'bek Tashmurotovich	
Tijorat banklari faoliyatida transformatsiyalanish jarayonlarining asosiy yo'nalishlari.....	313
Bekmurodov Abbos Amiriddinovich	
Agroklastarlarda moliyaviy natijalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	318
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Toshpulatov Jalil Baxodirovich	
Tijorat banklarida investitsiya siyosatini amalga oshirishning muhim jihatlari.....	324
Abiyev Davron Ilxomovich	
Проблемы и решения при оптимизации финансового моделирования деятельности предприятия	331
Юлдошева Гулноза Абдинабиевна	
Hududiy iqtisodiy xavfsizlik va uning asosiy xususiyatlari.....	336
Raximov E. N.	
Boshqarish sifatining iqtisodiy mohiyati va uni rivojlantirish masalalari	343
Shoyev Davronbek Axmadjonovich, Ahmadjonova Gulsanam	
Важность данных о движении затрат для повышения эффективности управления предприятием.....	346
Расулова Ш. X.	
Korxonalar daromadlariga ta'sir qiluvchi risklarning tahlili	351
Sa'dullayev Oybek Turdiali o'g'li	
Xalqaro standartlar asosida daromadlar hisobini tashkil etish.....	364
Abdusaidov Sanjar Jaloliddin o'g'li	
Выработка страховой системы защиты владельцев депозита.....	368
Узакова Камола Бехзодовна	
Обзор законодательных и регуляторных положений по введению и регулированию Исламской банковской деятельности в юрисдикции Республики Казахстан	372
Ёркулов Умиджон	
Перспективы развития производства и экспорта плодоовощной продукции в Узбекистане	378
Узганбаева Дилноза Тохтасиновна	
Перспективы развития государственного управления высшим образованием в условиях функционирования рынка	382
Умаров Диёр Равшанович	
O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari	388
Turotova Nigora Xolmurod qizi	
Qishloq joylarda xizmat ko'rsatish sohasi orqali aholini ish bilan bandligini ta'minlash istiqbollari.....	393
Taylakova Dilafro'z Baymamatovna	
Увеличение привлекательности инвестиций в туристической отрасли через стратегическое финансирование	399
Хусниддинов Нуриддин	
Agrobiznesni innovatsion rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirishning metodologik asoslari.....	402
To'ychiyev Abduraxmon G'ofurovich	
Virtual bank – kelib chiqishi va moliyaviy xizmatlar kelajagi.....	406
Nabiyeva Feruza Odilovna	
Проблемы и перспективы развития депозитных операций коммерческих банков Республики Узбекистан	411
Холмирзаев Эльбек Бахтиерович	
Smart-shartnomalar – raqamli marketingning zamonaviy texnologiyalaridan biri sifatida	415
Yahyojonov N. B.	
Banklarda depozit operatsiyalarini hisobini yuritish tartibi.....	420
Mirzayeva Xilola Jaloliddin qizi	
Kichik biznes korxonalariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning iqtisodiy samaradorligi	424
Mamanazarova N. J., Jamilova N. X.	
Проблемы привлечения финансирования за счет корпоративных облигаций	429
Рахмедова Мадинахон Нусрат кизи	
Формирование финансовой стратегии местных бюджетов	433
Примова Н. И.	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning dolzarb muammolari va ularning yechimlari	440
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
O'zbekistonda hududlar kesimida raqamli iqtisodiyotning rivojlanish holati.....	445
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Experience of Islamic financial organizations in CIS countries and opportunities to use it effectively in Uzbekistan	450
Sattarova Dilfuza Dilshodbekovna	

Qashqadaryo viloyati hududlarining vertikal o'sish holati va xususiyatlari	456
Erkayeva Gulbaxor Panjiyevna, Raximova Madina Shuxrat qizi	
Innovatsion o'sishga inson kapitali ta'sirining zamonaviy yondashuvlari.....	462
Ostanov Egamberdi, Ostanova Mashxura Egamberdiyevna	
Kapital bozorida institutsional investorlar sifatida sug'urta kompaniyalari ishtiroki	466
Omonov Sardor O'lmasovich	
Tadbirkorlik subyektlarining raqamli transformatsiyasining asosiy va muhim jihatlari.....	472
Nutfulloyev Tolib G'olib o'g'li	
Korxonalarda korporativ madaniyatni rivojlantirish asoslari.....	478
Sadikova Muslima Alisher qizi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tuzish usullari.....	483
Sabirova Zaynab Qadambayevna	
Фондовые рынки и финансовая грамотность: путь к финансовому осознанию	488
Режаббаев Сарвар Умархонович	
Turistik korxonalarda yashil innovatsion mahsulotlar orqali samaradorlikni oshirish.....	491
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Milliy kapital bozorida korporativ qimmatli qog'ozlar amaliyoti tahlili.....	497
Otaxonova Shohyora	
Aholining turmush farovonligini yashlashning ijtimoiy-iqtisodiy masalalari	502
Qobilova Shaxnoza	
Surxondaryo viloyatida sug'oriladigan yerlardan foydalanish holatining statistik tahlili	505
Sharifi Abdul Fatah	
Economic and Social Significance of Personnel Management in Manufacturing Enterprises: A Dual Dimension Analysis.....	512
Sarimsakov Baxtiyor Rahmonjanovich	
Samarqand viloyatida iste'mol tovarlar bozorining rivojlantirish istiqbollari	518
Usmanov Zayniddin Berdirasulovich	
Qurilish tashkilotlarida xodimlarning innovatsion faolligini oshirish yo'llari	523
Usmanov Ixom Achilovich	
Investitsiya jozibadorligini baholashning o'ziga xos jihatlari va metodlari.....	527
Uroqboyeva Farzuna Axmadjonovna	
Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida sanoat 4.0 ning roli: tahlil va natijalar	532
Xujaxonova Sitara Baxtiyor qizi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida qishloq joylarda davlat xususiy sherikchilik asosida raqamli xizmatlarni takomillashtirish.....	537
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
Kichik firmalar raqobatbardoshligini oshirishning mintaqaviy muammolari (Xorazm viloyati misolida)	542
Vaisov Dilshod Ibodullayevich	
"Sam Antep Gilam" mchjda marketingni boshqarishni takomillashtirish yo'llari	549
Usmonova D. I.	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	555
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna	
Factors for the Development of The Industrial Sector of the Economy	559
Zakhidov Nodir Umidjanovich	
Mintaqa tumanlararo xo'jalik yurituvchi subyektlar qo'shma biznesini konvergent modeli	563
Yusupov Fayzulla Yakubovich	
Aholini biznesga jalb qilishda tijorat banklarining roli.....	567
Yaxshimuratova Xasiyat Xudaybergenovna	
Mahalliy gastronomik turizmni rivojlantirishda nazariy asoslar.....	571
Sultonov B. A.	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	575
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich	
Проблемы привлечения иностранных инвестиций в инновационном развитии экономики Узбекистана.....	580
Хамракулова О. Д., Халмурзаев М., Аликулов С. А.	
Тенденции развития жилищного строительства.....	585
Алиева Зилола Маматвалиевна	
Учет и анализ производственных затрат на предприятиях	589
Аделя Азаматовна Нематова, Ибрагимов Мансур Мардонович	

Meva-sabzavotchilik klasterlarini rivojlantirishda xorij tajribasi.....	592
Botirov Erkinjon Xayitovich	
Zamonaviy xizmat ko'rsatish bozori: xalqaro tendensiyalar va uy-joy fondi muammolari sarhisobi.....	598
Sanakulova Barnogul Rizakulovna, Berdiyeva Dilfuza Axatovna	
Роль рынка капитала в обеспечении макроэкономической стабильности Республики Узбекистан	605
Дадаханова Саида Махаммаджон кизи	
Iqtisodiyotning xususiy sektorida inson resurslarilarni moddiy rag'batlantirishni takomillashtirishda xorij tajribasi.....	608
Baxtiyorova Umida Ulug'bek qizi	
Korxonalarning investitsiya faolligini ta'minlashda soliqlarning rag'batlantiruvchi rolini oshirish xususiyatlari.....	613
Ilyasova Barno Axmadovna	
Dunyo davlatlari iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish tendensiyalari.....	618
Imomaliyeva Mohizoda, Raxmatullayev Lazizbek Nematullo o'g'li	
Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства	623
Дурманов Акмал Шаймарданович	
Sanoat korxonalarida iqtisodiy resurslar mohiyatini tavsiflovchi tushunchalar	628
Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna	
Mikromoliyalash tashkilotlari faoliyatining operatsiyalar tahlili.....	633
Kamalov Shuxrat Kamalovich	
Temiryo'l transporti sanoat kompleksi korxonalarida ijtimoiy va mehnat munosabatlarini takomillashtirishning nazariy va uslubiy asoslari.....	637
Kadirova Sharofat Amonovna	
Qishloq xo'jalik korxonalarida xarajatlar hisobi va mahsulot tannarxini takomillashtirish masalalari	645
Yuldashev Sherali Xayitovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Анализ экологических факторов и их влияние на финансовую безопасность страны.....	650
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Superior directions, modern trends and prospects for the development of the financial market.....	655
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna, Raximova Umida Rabbimovna	
Kichik biznesning eksport salohiyatini oshirishda jahon tajribasi	659
Kambarova Sh. M.	
Theory and practice of evaluation of capital assets in Uzbekistan.....	665
Usmonov Bunyod	
Xizmat ko'rsatish sohasini asosiy tarmoqlariga yo'naltirilgan global investitsiyalar holati va prognozini tahlili	668
Muxammadiyev Kamoliddin G'ulomiddinovich	
Методологические основы банковского кредитования и классификация факторов, влияющих на особенности получения кредитов	672
Каримова Азиза Махмадризовна	
Sanoat salohiyati va omillar unumdorligini iqtisodiy-statistik baholash usullari.....	676
Kasimov Azamat Abdulkarimovich	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе.....	682
Кодиров Бобур	
Davlat-xususiy sherikligi asosida iqtisodiyot tarmoqlarining investitsion salohiyatini oshirishning o'rta muddatga mo'ljallangan istibollari (O'zbekiston temiryo'llari AJ misolida)	689
Qodirov Jasurbek Sharofitdinovich	
Banklarda mummoli kreditlar bilan ishlash: samarali strategiya va yondashuvlar	696
Mirsaliyev Erkin Ergashevich	
Agrosanoat ishlab chiqarishining raqobatbardoshligini oshirish va uning innovatsion rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligi	700
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich, Muxtorova Oydin Sayfiddin qizi	
Hududlar iqtisodiyotini oshirishda investitsiyalarning roli	707
Akishova Shaxnoza Davlet qizi	
Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarning iqtisodiy salohiyatini shakllantirish mexanizmlari	712
Erdonov Muhammadamin Erdon o'gli, Ibragimov Shoxrux Baxtiyorovich, Ataqulov Jahongir Valijon ug'li	
Sug'urtada andarrayting xizmatini (ARDL) modeli tahlili asosida takomillashtirish	717
Mirzoyev Sayfullo Fayzulloyevich	
Роли банков в повышении привлекательности инвестиционной среды в Узбекистане.....	727
Насиров Дилшод Фарходович	

Пути улучшения инвестиционного климата в Республике Узбекистан	731
Нозимов Элдор Анварович, Санатиллоев Ферузшоҳ Бахтиёр угли	
Iqtisodiyot, atrof-muhit, jamiyat va madaniyat o'rtasidagi muvozanatga – obodonlashtirish xizmatlarining ta'siri.....	737
Norkulova Dilfuza Zoxidovna, Xayitov Jamshid Xolvoyevich	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	741
Нуриллаев Раҳмат Ярашевич, Нуриллаев Шердил Жамолиддин угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda tovar-moddiy zaxiralar manbalari va ularni shakllantirish amaliyoti	747
Nurmanov Ulugbek Anorbayevich	
Yer rentasi mulkchilik munosabatlari rivojlanishning zaruriy sharti sifatida.....	752
Abdunazarov O.	
Формирование и развитие цифровой экономики (на примере российской федерации и Республики Узбекистан)	756
Ким П. В.	
Tijorat banklari korporativ boshqaruvida bank xizmatlari samaradorligini	760
Kudratov Sunnatulla Ropijanovich	
Tijorat banklari depozit siyosatining banklar resurs salohiyatini oshirishdagi roli	764
Jo'rayev Isroil Ibrohimovich	
Ways of Development of Electronic Commerce in Uzbekistan	770
Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li	
Hydro Energy as the Important Factor of the "Green Economy"	775
Isroilov Xusanboy Ibrohimjon o'g'li	
Navoiy viloyatida turizmni rivojlantirish	781
Isomiddinov Sherzod Sirojiddin o'g'li, Azamatova Nozima Jaxongirovna	
Mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida).....	784
Halimova Dilora Olimboyevna	
Davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlilik egri chizig'ini aniqlashning fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirishdagi ahamiyati	787
Hakimov Hakimjon	
Intellectual mulkni boshqarish jarayonlari o'rganishning nazariy muammolari.....	793
Tirkashyev Farhod Mahmudovich	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	796
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova	
Роль Среднеазиатских коллекций в развитии музеев России	801
Абдуллаева Нигора Санжаровна	
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari.....	804
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida talabalar bilimni yuksaltirish jarayoni: muammolar va yechimlar	808
Hakimov Nazar Hakimovich, Vaxobova Marg'uba Abduxamidovna	
Yashil iqtisodiyot: mazmun mohiyati, nazariya va amaliyot	812
Yuldashev Mutallib Ibroximovich	
Samarqand viloyatida iste'mol tovarlar bozori tahlili	819
Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna	
"HAVAS COMFORT MEDEL" MChJda marketing xizmatini tashkillashtirish va uning samaradorligini oshirish yo'llari	823
Musyeva Shoirazimovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliqlar vositasida rag'batlantirishning klassik nazariyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....	831
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	
Yoshlarning ish bilan bandligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlari.....	837
Mamaraximov Bekzod Erkinovich	
Chakana bank xizmatlarini rivojlantirish hududlar barqaror rivojlanishining omili sifatida	841
Niyozov Zuxur Davronovich	
Raqamli texnologiyalar asosida oziq-ovqat ta'minoti zanjirini rivojlantirish omillari	845
Yusupov Muxiddin Soatovich	
O'zbekistonda korporativ kreditlash amaliyotini rivojlantirish orqali investitsiya jalb qilish imkoniyatlari.....	855
Asatullayev Alisher	
Davlat budjeti jarayonini takomillashtirish masalalari	860
Ataxanov Bekpo'lat Abdullayevich	
Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства	866
Дурманов Акмал Шаймарданович	

Yuridik shaxslar mol-mulkini soliqqa tortishni rivojlantirish yo'llari	872
Gadayev Jaxongir Muhammadi o'g'li	
Some Principle Issues in the Effective use of Budget Funds in Universities	876
Khairiddinov Sh. B.	
Directions of Using Negotiations in Keeping Peace and Ensuring Stability in Society	879
Kholdarova Fariza Tukhtabaevna	
Elektrotexnika sanoati korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanish.....	883
Mamayusupova Mashxura Sodiqovna	
Elektron tijoratning zamonaviy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish va uni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash	887
Maxmudov Lazizbek Ubaydullo o'g'li	
Foreign Direct Investment and Electricity Consumption During Uzbekistan's Green Transition	896
Nurbek Khalimjonov	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini qarz kapitali orqali moliyalashtirishni takomillashtirish	902
Obломуродов Нарзулло Наймович, Шавкатов Наврузбек Шавкатович	
Mol-mulk solig'ining soliqqa tortish tartibini takomillashtirish	910
Poyonov Bobur Bekmurod o'g'li	
Konfutsiychilik axloqiy negizlarida olamiy tartibot.....	916
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
"Yashil iqtisodiyot"ni joriy etish istiqbollari	923
Saloxov Sirojiddin Sadriddin o'g'li	
Investitsiyaning iqtisodiy mohiyati va O'zbekiston iqtisodiyotida tutgan o'rni.....	928
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
O'zbekiston qishloq hududlarida maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish.....	933
Sharifov Shuhrat Saidahmadovich	
Exploring Big Data Applications for Knowledge Management in Higher Education Administration.....	936
Shakhzod Saydullaev	
O'zbekiston sug'urta bozorida qayta sug'urta faoliyatini rivojlantirish istiqbollari.....	944
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Ekologik turizmning turlari va uni tashkil etishda tabiiy resurslarning ahamiyati.....	950
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li	
Mamlakatga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion jozibadorlikni oshirish istiqbollari	954
To'laganova Ruhshona Farrux qizi	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida maktabgacha ta'lim xizmatlarini holati	959
Umurzakova Dilnoza Egamberdiyevna	
Issues of Improving Production Cooperation in the Industry Network of Our Country	964
Xomidov Mirodiljon Xasanboy o'g'li	
Foydaning soliq obyektiga sifatida shakllantirish zaruriyati.....	971
Yo'ldasheva Mohiraxon Ochestva	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	975
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna	
Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimi sharoitida soliq nazorati.....	980
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
"Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimining aholini ijtimoiy himoya qilishdagi o'rni.....	984
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'nalishlari.....	991
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich	
Анализ влияния цифровой экономики на эффективность налоговых органов	996
Бобомуротова Манзура Панжи кизи	
Tadbirkorlik muhitini yaxshilash orqali kambag'allikni qisqartirish va aholi daromadlarini oshirishning iqtisodiy-ijtimoiy ahamiyati.....	1000
Irmatova Lola	
Korxonalarda pul mablag'lari auditini takomillashtirish yo'llari.....	1005
Karamatova Noiba Xusniddinovna	
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari.....	1010
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li	
Yashil iqtisodiyotga o'tish ekologik barqarorlikning muhim omilidir	1014
Yuldashev Farhodbek Abdumutalibovich	
Strategik boshqaruv hisobini tashkil etish asoslari va tamoyillarini takomillashtirish.....	1017
Pardayeva Shahnoza Abidinabiyevna	
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане	1022
Пулатова Сурайё Юлдашевна	

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida oilaviy korxonalarining xizmatlar ko'rsatish sohasidagi o'rni va funksiyalari.....	1026
Tog'ayeva Dilnoza Azamatovna	
Совершенствование методологии исследования демографических процессов.....	1031
Тула Нодирбек Баходир угли	
Инновационные технологии в сфере страхования.....	1037
Хайдарова Нигинахон Шухрат кизи	
Iqtisodiyotni innovatsion isloh qilish sharoitida yer hisobini yuritishning ahamiyati.....	1042
Hojiyev Qo'chqor Mamadiyorovich	
Qattiq maishiy chiqindilarni utilizatsiya qilish orqali qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishni takomillashtirish.....	1047
Sherqulov Nodir Erkin o'g'li	
Мировой опыт использования денежных и натуральных трансфертов в социальном обеспечении.....	1052
Гулноза Тохировна Самиева	
Davlat xaridlarini amalga oshirish orqali raqobatni rivojlantirish yo'llari.....	1057
Majidov Nizomjon	
Raqamli iqtisodiyot davrida kontent marketingdan foydalanish va uning bosqichlari.....	1064
Tohirjonov Ahmadjon Tohirjon o'g'li, Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna	
Aksiyadorlik jamiyatlari kapitalini shakllantirish manbalari va usullarini takomillashtirish.....	1070
Norqulov Mirsaid Tulqin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi sohasida investitsion jozibadorlikni oshirish zaruriyati.....	1075
Badalov Jamshid Jamolovich	
Foyda solig'i tushumi va uning O'zbekiston soliq-budjet tizimidagi ahamiyati.....	1080
Shirinov Sabir Erkinovich	
O'zbekistonda davlat korxonalari aksiyalarini moliya bozorlarida sotishni jadallashtirish yo'nalishlari.....	1084
Anvar Eshmatov	
Baliqchilik xo'jaliklarida xodimlar bilan hisob-kitoblar hisobining tashkiliy va uslubiy jihatlarini.....	1088
Ametova Nasiba Danilovna	
Tijorat banklari tomonidan eksportyor korxonalarining kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	1092
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Digital Transformation of Tax Systems.....	1096
Boburjon Turanboyev Qodirjon o'g'li, Musabekov Sherali Nazarali o'g'li	
Yangi O'zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish yo'nalishlari.....	1101
Raxmonova Aziza Tolibovna	
Transitioning to a Green Economy and Implementing Sustainable Technological Changes in Uzbekistan.....	1106
Umarov Elshod G'ulom o'g'li	
Texnik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalari daromadlari tarkibi va ularning o'ziga xos jihatlari.....	1112
Yuldashov Elmurod Abdujalil o'g'li	
Совершенствование системы профессионального управления жилищно-коммунальным хозяйством Узбекистана.....	1116
Икромовна Ханифа Одилловна	
Sanoat korxonalarini kreditlash amaliyotining zamonaviy holati.....	1121
Kamalova Jamila	
O'zbekistonda davlat ishtirokidagi korxonalarining huquqiy maqomi va ularni isloh qilishning istiqbollari.....	1125
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'lari va ulardan foydalanish to'g'risidagi bajarilishlarga oid hisobotni tuzish va taqdim etish tartibi.....	1131
Ne'matov Oybek Ismatullayevich	
Предприятие автомобильной промышленности как объект реализации концепции устойчивого развития.....	1136
Туйчиев Комилжон Лазизович	
Tijorat banklari aktivlari diversifikatsiyasining nazariy ahamiyati.....	1143
O'ktamova Nozima Narzulla qizi	
Tijorat banklarida yangi masofaviy bank xizmat turlarini rivojlantirish.....	1146
Umarov Abdulquddus Abdilxatovich	
Некоторые вопросы эконометрической оценки CES – функций и их практическое применение в экономических задачах.....	1151
Шадиева Гулнора Мардиевна, Усманов Фарзод Шохрухович	
Использование искусственного интеллекта в спортивной индустрии.....	1158
Усманова Дилфузахон Иброхимовна	
The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities.....	1163
Po'latov Sherzodbek Oybek o'g'li, Farmonov Ilhomjon Iqboljon o'g'li	

Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishni takomillashtirish (Andijon viloyati misolida)	1168
Xolmatov Sanjarbek Xojimatovich	
O'zbekiston temir yo'l transport tizimi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari	1174
Qilichev Umid Ibadullayevich	
Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi sharoitida raqamli banklar resurslarini oshirish choralari	1181
Xamraqulova Gulnozaxon Faxriddin qizi	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari	1185
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
O'zbekistonda Islom banklari faoliyatini tashkil etishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	1191
Vasiyev Alisher Samiyevich, Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Islom iqtisodiyotining mohiyati	1197
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Budjet mablag'larini taqsimlanishi va maqsadli sarflanishida inson kapitalidan foydalanish va jamoatchilik nazoratining samaradorligi	1201
G'ofurov Bekzod Fayzulla o'g'li	
Maxsus iqtisodiy zonalar investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishda tarif va notarif mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlari	1207
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li	
Перспективное развитие промышленной кооперации между странами	1212
Назарова Раъно Рустамовна, Жартай Жанибек Маратулы	
Soliqlar yig'iluvchanligini oshirishga ta'sir etuvchi omillar	1218
Berdiyeva Uguloy Abduraxmanovna	
Ta'lim sifatini ta'minlash oliy ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishning asosiy omili	1222
Nematov Inatillo Ubaydullayevich	
Aholiga ko'rsatiladigan bank xizmatlarini takomillashtirish	1228
Umurzakova Adiba Ochilovna	
Tijorat banklari resurslari shakllanishining manbalari va yo'llari	1232
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане	1238
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Пути эффективного использования внутренних инвестиций в национальной экономике	1242
Рафиева Зарина Хусановна	
Development of the Country's Economy Through the Development of the Stock Market in Developing Countries	1246
Akhmedov Doniyorbek	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotini rivojlanishi va uning asosiy yo'nalishlari	1250
Azizova Manzura Ibragimovna	
The theoretical importance of product cost reduction in industrial production	1254
Dilfuza Baxramovna Safarova	
Fond bozorlarining tashkil etilishi va rivojlanish tendensiyalari	1261
Shamsiyev O'ktam Sayfitdinovich	
Mamlakatda davlat tibbiyot muassasalarining tutgan o'rni va ularni rivojlantirish yo'nalishlari	1266
Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna	
Obligatsiyalar bozorida banklarning ishtiroki va ahamiyati	1272
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li	
Milliy iqtisodiyotimizda investitsiya portfelini shakllantirishning nazariy asoslari	1277
Ibragimov Gafurjan Axmetovich	
Kompaniyalarning tashqi savdo faoliyatini moliyalashtirishning nazariy asoslari va xorij tajribasi	1282
Ibragimov Mansur Axmedovich	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida)	1286
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich	
Ключевые факторы успеха в мотивации и управлении проектными командами	1294
Мансурова Севара Мансуровна	
Mehmonxona biznesida CRM tizim xizmatlarini loyihalash	1297
Ishanxodjayeva Dilfuza Erkinovna	

FOND BOZORLARINING TASHKIL ETILISHI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Shamsiyev O'ktam Sayfitdinovich

Toshkent xalqaro universiteti Kimyo universiteti, mustaqil tadqiqotchi

O'KTAM SHAMSIYEV

Annotatsiya: Maqolada xorijiy davlatlarda fond bozori rivojlanishi va tendensiyalari tadqiq etilgan. Shuningdek, Niderlandiya, Amerika, Angliya, Fransiya, Germaniya fond bozorlarining tashkil etilishiga oid rivojlanish evolyutsiyasiga oid ma'lumotlar tahlil qilingan. Maqola tahlillari asosida respublikamizda fond bozori infratuzilmasini rivojlantirish yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: fond bozori, moliyaviy aktiv, qimmatli qog'ozlar, pul agregati, fond bozori infratuzilmasi, investitsiya, fyuchers operatsiyalari, opsiya, repo operatsiyalari.

Abstract: The article examines the development and trends of the stock market in foreign countries. Also, data on the evolution of the development of the organization of stock markets in the Netherlands, America, England, France, Germany and Austria were analyzed. Based on the analysis of the article, suggestions and recommendations have been developed regarding the development of the infrastructure of the stock market in our republic.

Key words: stock market, financial asset, securities, monetary aggregate, stock market infrastructure, investment, futures operations, option, repo operations.

Annotatsiya: В статье рассматриваются развитие и тенденции фондового рынка в зарубежных странах. Также были проанализированы данные об эволюции развития организации фондовых рынков в Нидерландах, Америке, Англии, Франции, Германии и Австрии. На основе анализа статьи разработаны предложения и рекомендации по развитию инфраструктуры фондового рынка в нашей республике.

Klyuchevye slova: фондовый рынок, финансовый актив, ценные бумаги, денежный агрегат, инфраструктура фондового рынка, инвестиции, фьючерсные операции, опцион, операции репо.

KIRISH

Moliyaviy globallashuv sharoitida fond bozori muhim o'ringa ega. Buni quyidagi ob'ektiv fakt orqali isbotlashimiz mumkin, ya'ni rivojlangan davlatlarda korporativ tuzilmalar moliyaviy aktivlarining katta qismi qimmatli qog'ozlarda mujassamlashgan. Qimmatli qog'ozlar, shu jumladan, aksiyalarning bozor kapitallashuvi miqdori jahonda YaIM hajmidan ikki barobardan ortiq. Shuningdek, M2 pul agregati (naqd pullar, banklarning joriy va muddatli hisobvaraqlaridagi mablag'lar) hajmidan uch marotaba ko'p.

Bundan tashqari, jahonda qimmatli qog'ozlar bozori samarali investitsiya mexanizmi bo'lib xizmat qiladi. Bu orqali davlat va korporativ tuzilmalar yiriy iqtisodiy-ijtimoiy ahamiyatga ega dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun mablag'larni jalb qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Fond bozorining paydo bo'lishining ob'ektiv sharti moliyaviy resurslarni jalb qilish edi. Bunda emissiya faoliyatining muntazamligi fond bozori, xususan qimmatli qog'ozlar bozorining mavjudligining asosiy shartidir. Ushbu bozorni rivojlantirishning yana bir ajralmas sharti qimmatli qog'ozlar chiqarilishining ko'lamini bo'lib, buning natijasida ular investorlarning keng doirasi, ham jismoniy shaxslar, ham yuridik shaxslar orasida keng tarqaladi. Qimmatli qog'ozlarning o'zi (birinchi qimmatli qog'oz veksel bo'lgan) va veksel yarmarkalari ko'rinishidagi birinchi fond bozorlari o'rta asrlarda Italiyaning shaharlarida paydo bo'lgan. Shu bilan birga, qimmatli qog'ozlar bozori haqidagi zamonaviy g'oyalarga mos keladigan fond bozori davlatlar yirik miqyosda muntazam qarz olishni boshlagandagina va birinchi aksiyadorlik jamiyatlari paydo bo'lgandagina shakllangan.

M. Vsyakix fikricha, “fond bozorining samarali infratuzilmasini yaratish tamoyillari sirasiga quyidagilarni kritish mumkin: axborot, ochiqlik, keng ishtirokchilar uchun ochiqlik, monopoliyadan chiqarish, nomarkazlashtirish, qimmatli qog’ozlarni hisobga olish, saqlash, yetkazib berish huquqlarini belgilash, investorlar huquqlarini himoya qilish tizimini shakllantirish, kliring tizimlarini markazlashtirish, birja faoliyatini konsolidatsiyalash va standartlashtirish, alohida institutlar faoliyatini tartibga solish tizimini takomillashtirish orqali infratuzilma tashkilotlari ishini optimallashtirish orqali infratuzilma tarmoqlari raqobatbardoshligini oshirish kabilardir ^[1]”.

Fond bozori infratuzilmasini rivojlantirishda bozor instrumentlari ahamiyatini birlamchi ekanligini ta’kidlagan Moorad Choudhry, Didier Joannas, Gino Landuyt, Rod Pienaar, Richard Pereira kabi olimlarning “Capital market: instruments analysis and valuation” nomli kitobida ko’rsatilishicha, kapital bozorining segmentlaridan bo’lgan – pul bozorida pulning vaqt qiymati va diskont stavkasini belgilovchi omillar tahlil etilgan. Shuningdek, ilmiy tadqiqot ishida diskont koeffitsiyenti hisoblab chiqarishning B-spline usuli, uzluksiz vaqt davomida obligatsiyalar narxini belgilash, inflyatsiya orqali indekslangan obligatsiyalarning qiymatini hisoblash kabilar atroflicha yoritib berilgan ^[2].

R. Xo’jamurodov “O’zbekiston fond bozori infratuzilmasini rivojlantirish: muammolar va yechimlar” mavzusida olib borgan tadqiqotlarida quyidagilarni alohida qayd etgan: “O’zbekistonda fond bozori yuridik va jismoniy shaxslarning vaqtincha bo’sh turgan pul mablag’larini investitsiyalarga yo’naltiradi va iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga transformatsiyalanishiga imkoniyat yaratadi. O’zbekistonda qimmatli qog’ozlarning birlamchi va ikkilamchi bozorlari bo’yicha barcha operatsiyalar fond birjasi elektron savdo tizimi hamda uyushgan va uyushmagan savdo tizimi orqali amalga oshiriluvchi infratuzilma shakllantirildi. Biroq qimmatli qog’ozlarning ikkilamchi bozorini to’la ishga tushirish, fond birjasida aksiyalar qiymatini muntazam e’lon qilib borish, aholida aksiyalar sotib olishga ishtiyoqi va intilishini oshirish, aksiyalarning haqiqiy qimmatli qog’ozga aylantirish hamda aksiyadorlar uchun muhim daromad manbai bo’lishi ta’minlanmaganligi, fond bozori infratuzilmasi faoliyati samarali yo’lga qo’yilmaganligi fond bozorini rivojlanish imkonini bermayapti. Shuningdek, mamlakatda fond bozori infratuzilmasining iqtisodiyotdagi roli past bo’lib, davlatning makroiqtisodiy va faol investitsiya siyosati talablariga to’liq javob bermaydi. Chunki, fond bozori rivojlangan mamlakatlardagidek, o’zining bosh funksiyasi – yuridik va jismoniy shaxslarning vaqtincha bo’sh pul mablag’larini investitsiyalarga yo’naltirish, ya’ni, barqaror iqtisodiy o’sishni ta’minlash maqsadida uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qila olmayapti. Ushbu holatlar O’zbekistonda fond bozori infratuzilmasini takomillashtirish zaruratini keltirib chiqarmoqda ^[3]”.

Rossiya Federatsiyasi Banki tomonidan qayd etilishicha, “Fond bozori va uning infratuzilmasi – bu moliyaviy aktivlar bilan operatsiyalarga xizmat ko’rsatadigan, bunday operatsiyalar bo’yicha nazorat va hisob-kitoblarni amalga oshiradigan, moliyaviy aktivlarga bo’lgan huquqlarni hisobga oladigan va boshqaradigan, shuningdek, moliya bozorining samarali ishlashi uchun zarur bo’lgan ma’lumotlarni to’playdigan, saqlaydigan va taqdim etadigan maxsus tashkilotlar ^[4]” hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqola doirasida ilmiy tadqiqotlarni olib borishda statistik kuzatuv, induksiya va deduksiya, verbal sharhlash kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kooperativ tuzilma va aksiyador munosabatlari ko’p umumiy moliyaviy munosabatlarga qurilgan. Jumladan, birinchi aksiyadorlik jamiyatlari an’anaviy ravishda Moskva, Levant, Boltiqbo’yi, Sharqiy Hindiston kompaniyalari, shuningdek, XVI asrlarda Angliyada tashkil etilgan Niderlandiya Birlashgan Sharqiy Hindiston kompaniyasi hisoblanadi ^[5].

Tadqiqotlardan ma’lumki, aksiyadorlik jamiyatlari paydo bo’lgunga qadar korporatsiyalarning dastlabki shakllari aksiyalar chiqarmagan. Dastlab, jamiyat a’zolari savdo ekspeditsiyalari tugatilgandan so’ng qaytariladigan aksiyalarni muomalaga kiritdilar. Shunga ko’ra, kompaniya faoliyatini davom ettirish uchun kapitalni doimiy ravishda yangilab turish kerak edi. Keyinchalik aksiyalar egasining egalik huquqini tasdiqlovchi qimmatli qog’ozlar bilan almashtirildi, ularga dividendlar muntazam ravishda to’lanadigan bo’ldi (ba’zi hollarda tovarlarda). Dividendlarni to’lash yalpi foydani taqsimlash o’rnini egalladi. Keyinchalik kapitalni doimiy ravishda yangilab turish tamoyili bekor qilindi (o’rta asrlar shirkatiga o’xshash) va aksiyalar egasiga ularni boshqa shaxslarga sotish imkoniyati berildi.

Fond bozorining ilk ko’rinishlari sifatida birinchi birjalar XVI asrda paydo bo’lgan: ular Antverpen va Lion birjalari bo’lib, ammo ushbu asrda o’z faoliyatini to’xtatgan. Birinchi klassik fond birjasi, hanuzgacha faoliyat yuritib, keladi. Bu Amsterdam fond birjasi bo’lib, u 1611-yilda ish boshlagan. Shuning uchun mamlakatdagi tarixan birinchi fond bozori hisoblanadi. 1913-yilgacha Amsterdam fond birjasi universal savdo maydonchasi

sifatida uning binolarida nafaqat qimmatli qog'ozlar, balki turli xil tovarlar va boshqalar ham sotilgan. Aynan shu birjada qimmatli qog'ozlar savdosining barcha zamonaviy vositalari va shakllari birinchi marta keng tarqaldi:

- fyuchers operatsiyalari;
- opsionlar;
- repo operatsiyalari va boshqalar.

Niderlandiya fond bozori. Dastlab, birjalarga kirish bepul bo'lib, istalgan kishi kelib, istalgan kishi bilan shartnoma tuzishi mumkin edi. Uzoq vaqt davomida Amsterdam fond birjasida asosan Niderlandiya hukumati Amsterdam shahri ma'muriyati va boshqa ba'zi shaharlarning obligatsiyalari bilan savdo qildi. Uzoq vaqt davomida aksiyalarning muntazam savdosi mamlakatning birinchi aksiyadorlik jamiyati – Birlashgan Sharqiy Hindiston kompaniyasining (1602-yilda tashkil etilgan) qimmatli qog'ozlari bilan ta'minlangan. Amsterdam fond birjasida aksiyalari sotila boshlagan ikkinchi kompaniya 1621-yilda tashkil etilgan G'arbiy Hindiston kompaniyasi bo'ldi. XVIII asrda emitentlar qatoriga Angliyaning Ost-Indiya kompaniyasi, Janubiy dengiz kompaniyasi, Angliya banki va Yevropa davlatlarining hukumatlari kirgan. 1747-yilda Amsterdam fond birjasida 40 dan ortiq turdagi qimmatli qog'ozlar sotilgan. Yevropa fond birjalarining savdo aylanmasida qimmatli qog'ozlar faqat XIX asrning ikkinchi yarmida faollashgan. Bundan oldin savdo asosan davlat va shahar obligatsiyalari bilan amalga oshirilgan. Buning sababi shundaki, aksiyadorlik jamiyati korxonaning tashkiliy shakli sifatida faqat XIX asr oxirida tashkil etilgan. Niderlandiya fond bozori bilan parallel ravishda ingliz qimmatli qog'ozlar bozori ham rivojlangan. U yerda dunyoda birinchi aksiyadorlik jamiyati – Moskva kompaniyasi paydo bo'ldi, u 1553-yilda Ivan Terribledan Rossiya bilan savdo qilish monopoliyasini oldi. Ingliz bozorida birinchi erkin sotiladigan aksiyalar ingliz Ost-Indiya kompaniyasi (1600-yilda tashkil topgan) va Niderlandiya Birlashgan Ost-Hind kompaniyasining qimmatli qog'ozlari bo'ldi. Aksiyalari ingliz bozorida ham sotilgan Gudson's Bay kompaniyasi (1668-yilda tashkil etilgan) bugungi kunda ham mavjud hisoblanadi ^[5].

Angliya fond bozori. Ingliz fond bozori 1773-yilda tashkil topgan birinchi ixtisoslashgan fond birjasi Angliyada paydo bo'lgan. City biznes mavzesidagi qahvaxonada turli moliyaviy vositalar bilan savdo qiluvchi londonlik brokerlar o'z bizneslari uchun maxsus xonani ijaraga olgan. Keyinchalik ushbu bino "London fond birjasi" deb nomlandi va birinchi marta bu nomda kombinatsiyalangan fond birjasi faoliyatini boshlagan. Dastlab London fond birjasiga a'zolik bepul bo'lgan. Har kim ma'lum miqdorda pul to'lagan holda kim oshdi savdosida qatnashishi mumkin bo'lgan. 1802-yilda birja hozirda joylashgan Angliya banki yaqinidagi yangi binoga ko'chib o'tgan. Shu davrdan fond birjasida yangi qoidalar qabul qilindi, unga ko'ra faqat uning a'zolari birjada savdo qilishlari mumkin, deb belgilab qo'yilgan. Dastlab ular 550 kishini tashkil etgan. London tezda fond bozorida etakchi o'rinni egalladi. XIX asrning o'rtalariga qadar London fond birjasida asosan davlat obligatsiyalari sotilgan. Ko'p jihatdan bu holat 1720-yildan XIX asrning o'rtalariga qadar faoliyat olib borgan aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etishning qonunchilik cheklovi tufayli yuzaga keldi. Ushbu cheklov XVIII asrning boshlarida aksiyadorlik jamiyatlarining ommaviy tashkil etilishi tufayli kiritilgan bo'lib, ularning orqasida yashiringan ba'zi moliyaviy piramidalar ta'minlanmagan aksiyalar emissiyasini tashkil etgan. 1720-yilda Angliyada Bubble qonuni qabul qilindi. Unga ko'ra, aksiyadorlik shaklidan ajralmagan holda "cheklangan javobgarlik" maqomi faqat parlamentning maxsus akti asosida olinishi mumkin bo'ldi. 1708-yildan 1826-yilgacha Angliya banki bundan mustasno hisoblangan. Bu borada ushbu davrda ham banklar uchun aksiyadorlik huquqi saqlanib qolingan. Bank muassasalari yakka tartibdagi korxonalar yoki shirkatlar shaklida faoliyat yuritishi ham mumkin edi. XIX asrning ikkinchi yarmining boshlarida aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etish bo'yicha barcha taqiqlar bekor qilingan. Bu, o'z navbatida, mamlakatda fond bozori rivojlanishida muhim qaror vazifasini o'tagan. Afsuski, London fond birjasi paydo bo'lishining dastlabki yillarida uning ish va savdo qoidalari haqida kam ma'lumot saqlanib qolganligi bos batafsil tadqiqot qilish imkonsiz.

Fransiya fond bozori. Fransiyada qimmatli qog'ozlar bo'yicha "qimmatli huquqlar" bilan bog'liq birinchi ayirboshlash operatsiyalari 1540-yilda Lionda paydo bo'lgan. Ammo u uzoq davom etmagan. 1724-yilda Parijda vositachilik operatsiyalarini amalga oshirish uchun maxsus bino qurildi va u birja deb nomlangan. Zamonaviy Parij birjasining prototipiga aylangan. Ushbu davrdagi birja ishi birja faoliyatini olib borishning zamonaviy tamoyillariga unchalik mos kelmasdi, chunki birinchi navbatda narxlarni ommaviy ravishda e'lon qilish amaliyotidan foydalanilmagan. Faqatgina 1777-yilga kelib, qimmatli qog'ozlar savdosi uchun maxsus platforma ajratildi va ochiq narxni e'lon qilish qoidasi joriy etildi. Fransiya inqilobidan bir necha yil o'tgach, 1793-yilda fond birjasi yopildi va 1801-yilda Napoleon hokimiyat tepasida bo'lganida qayta ochildi. Shu yili Fransiya imperatori 1826-yilda hozirgi Parij fond birjasi binosini qurish uchun farmon chiqargan ^[5]. Dastlab birjada asosan veksellar va XIX asrning o'rtalaridan boshqa qimmatli qog'ozlar ham Parij fond birjasida savdolari amalga oshirilgan. Fond bozorida savdolar 1639-yildan shunday nomlana boshlagan professional ayirboshlash agentlari tomonidan amalga oshirilgan (oldin ular "pul almashtiruvchi" deb atalgan).

Amerika fond bozori. Amerikada birinchi fond birjasi 1791-yilda Filadelfiya shtatida tashkil etilgan. Bir yil o'tgach, Amerika Qo'shma Shtatlaridagi eng mashhur fond bozori – Nyu-York fond birjasi ish boshlagan. "1972-yil may oyida Manxettenning janubiy qismidagi qahvaxonalarda savdo qilgan mahalliy brokerlar Uoll-stritda

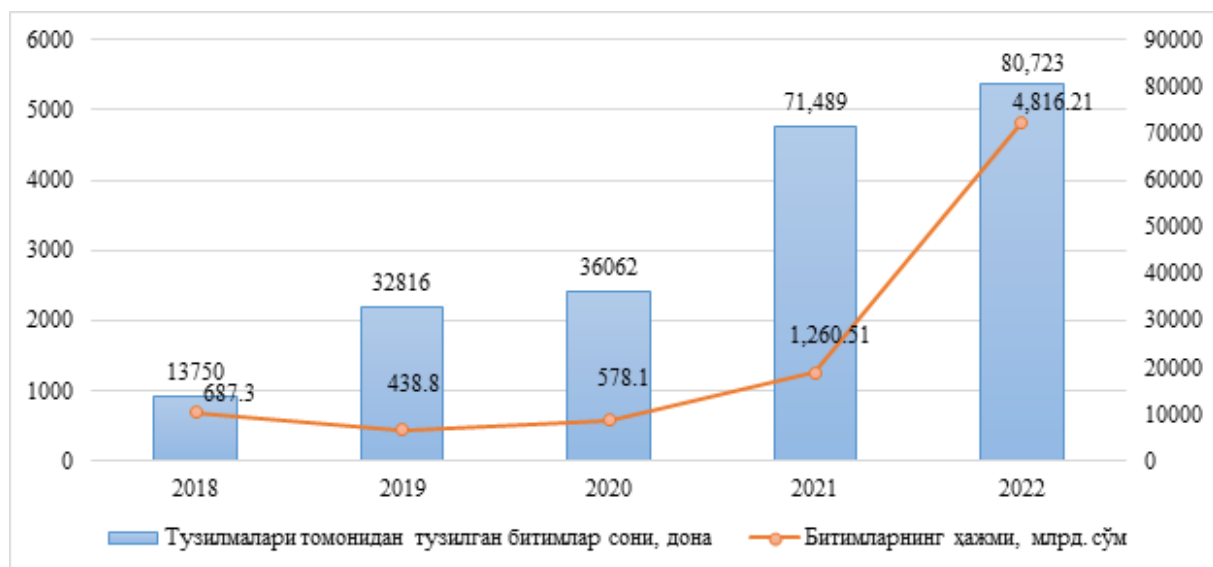

to'planishdi va savdo shartnomasini (Buttonwood kelishuvi) imzoladi ^[6]. Uning qoidalari faqat birja a'zolari o'rtasida bitimlarni amalga oshirishni nazarda tutgan. Mazkur fond birjasi savdolarida ruxsat etilgan komissiya to'lovi faqat 1975 yilda bekor qilingan. Boshqa mamlakatlarda bo'lgani kabi Nyu-York fond birjasidagi savdolarining birinchi o'n yilliklari birinchi navbatda davlat obligatsiyalari savdosi amalga oshirilgan. Faqat Shimol va Janub o'rtasidagi fuqarolar urushidan so'ng, aksiyalar bitimlarning asosiy ob'ektiga aylanganligini ta'kidlash o'rindir. Nyu-York fond birjasi korporativ Amerikaning yuksalishida muhim rol o'ynagan, deyish to'g'ri, aslida. Moliya va sanoat imperiyalari Amerika iqtisodiyotining asosini tashkil etgan Vanderbilt, Rokfeller, Morgan kabi kapital olamining mashhur kishilari aynan shu platformada o'z boyliklarini to'plashgan.

Germaniya fond bozori. "Germaniyada birinchi fond birjasi Frankfurtida tashkil etilgan. 1585-yilda mahalliy savdogarlar turli valyutalar uchun qat'iy belgilangan kurslardan foydalanishga kelishib olgan ^[7]". XVIII asr oxirigacha tangalar va veksellar Frankfurt fond birjasida sotilgan. Davlat obligatsiyalari bilan muntazam savdo qilish ushbu asrning eng oxirida boshlangan. XIX asr oxirida mamlakat birlashgandan so'ng, Germaniya fond bozorida etakchi rol Berlin fond birjasiga o'tdi. Bu davrda yuzlab aksiyadorlik jamiyatlari paydo bo'lganligi sababli Germaniya bozorida allaqachon 29 ta savdo maydonchasi faoliyat ko'rsatgan.

O'zbekiston fond bozori. Mamlakatimizda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1994 yil 8 apreldagi PF-745-son "Iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, xususiy mulkni himoya qilishni ta'minlash va tadbirkorlikni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni bilan "Toshkent" Respublika fond birjasi tashkil etilgan. Respublikada fond bozori tashkil etilishi va rivojlanishida "Toshkent" Respublika fond birjasi faoliyati muhim ahamiyatga ega. Fond bozori muhim infratuzilmasi bo'lgan ushbu respublika fond birjasida tuzilgan bitimlar soni va ularning hajmini ko'rib chiqish orqali fond bozori rivojlanish tendensiyalarini baholash mumkin:

1-rasm ma'lumotlariga ko'ra, "Toshkent" Respublika fond birjasida 2018-yilda umumiy qiymati 687,3 mlrd so'mlik 13750 ta savdo bitimlari tuzilgan. Shuningdek, 2019-yilda tuzilgan bitimlar soni 138 foizdan oshib, 32816 donani tashkil etgan. Mazkur yilda fond bozori ishtirokchilari tomonidan tuzilgan savdo bitimlari hajmi 438,8 mlrd. so'mdan iborat bo'lgan. Ammo, tuzilgan bitimlar soni tahliliy yildan oldingi davrga nisbatan oshgan bo'lsada, bitimlar hajmi 36,1 foizga kamaygan. Bu o'z navbatida institutsional tuzimalarning fond bozoridagi investitsiya faolligining pasayganligini ko'rsatadi.

1-rasm: "Toshkent" Respublika fond birjasida tuzilmalar bitimlar soni va hajmi haqida ma'lumot

Manba: "Toshkent" Respublika fond birjasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Bundan tashqari, 2020-yilda fond birjasi ishtirokchilari tomonidan umumiy qiymati 578,1 mlrd. so'm bo'lgan jami 36062 dona savdo bitimlari tuzilgan. Mazkur ko'rsatkich oldingi yilga nisbatan, ya'ni savdo bitimlarining umumiy qiymati bo'yicha 31,7 foiz ko'p. Bitimlar soni bo'yicha ham oldingi yilga nisbatan 2020-yildagi bitimlar soni deyarli 10 foizga ko'p ekanligi aniqlandi. Fond birjasi ishtirokchilari tomonidan fond birjasida 71489 dona tuzilgan 2021-yildagi savdo bitimlarining umumiy qiymati 1260,51 mlrd. so'mni tashkil etgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston fond bozori infratuzilmasining elementlari o'zaro ta'sirlashishi yo'lidagi to'siqlar ham "vertikal" (infratuzilma elementlari o'rtasida), ham gorizontall (har bir element ichidagi tashkilotlar o'rtasida) bo'ladi. Masalan, O'zbekiston fond bozoridagi bitimlar bo'yicha kliring va hisob-kitob tizimi lokal hisob-kitob-kliring institut-

larining tarqoq to'plamidir. Ularning birlashishi tendensiyasi ob'ektiv asosga ega va O'zbekiston fond infratuzilmasini yanada rivojlantirishning ehtiyojlarini aks ettiradi.

O'zbekistonda fond bozori va uning infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida quyidagilarni amalga oshirish o'zining ijobiy samarasini beradi:

- fond birjasida ma'lumotlar shaffofligi va oshkoraligini ta'minlash maqsadida ma'lumotlarni "taqqoslama yillar" kesimida tahlil qilish va uni fond birjasining ijtimoiy tarmoqlariga joylashtirish maqsadga muvofiqdir;
- O'zbekiston Respublikasining suveren obligatsiyalarini xalqaro fond birjalarida joylashtirishda bukrannerlarni jalb qilishni yanada faollashtirish lozim. Bunda Siti Group (AQSh), J. P. Morgan Shase (AQSh), Societe Generale (Fransiya), VTB Capital (Rossiya) va "Gazprombank" (Rossiya) kabi xalqaro moliya institutlari imkoniyatlaridan kengroq foydalanish o'zining ijobiy samarasini berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Всяких М.В. Совершенствование и развитие инфраструктуры фондового рынка Российской Федерации. Автореферата по ВАК РФ 08.00.10, кандидат экономических наук. 2009.
2. Moorad Choudhry, Didier Joannas, Gino Landuyt, Rod Pienaar, Richard Pereira. Capital market instruments analysis and valuation. 3rd Edition. Palgrave MacMillan 2010. 305 p.
3. Xo'jamurodov A. O'zbekiston fond bozori infratuzilmasini rivojlantirish: muammolar va yechimlar. "Iqtisodiyot va innovation texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 5, sentyabr-oktyabr, 2018 yil. https://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/19_Khujamurodov.pdf
4. https://www.cbr.ru/finm_infrastructure/
5. В.А.Ипполитов. Мировой фондовый рынок: история развития и современное состояние. РОССИЙСКИЙ внешнеэкономический вестник. –№ 3 (Март) 2006
6. Миркин Я.М. Рынок ценных бумаг России: воздействие фундаментальных факторов, прогноз и политика развития. -М.: Альпина Паблишер, 2002.–578 с. 5.
7. Бутиков И.Л. Проблемы формирования и функционирования рынка ценных бумаг в Узбекистане, Автореферат дисс... доктора. экон. наук.–Ташкент, БФА, 2009.
8. Хамидулин М.Б Развитие финансового механизма корпоративного управления, Автореферат дисс... доктора. экон. наук.–Ташкент, БФА, 2009. 6.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 11-12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.